

FRÄMLING I SIN STAD

Åke Sandberg

FRÄMLING I SIN STAD

Stängda fabriker och butiker –
missnöje och framtidstro

Impressum Sid 4

Tidigare skrifter av Åke Sandberg och medförfattare (se även sist i boken sid. 284).

Arbete & välfärd. Ledning, personal och organisationsmodeller i Sverige – På jakt efter framtidens arbete – Värden i välfärden – Nordic Lights. Work management and welfare in Scandinavia – Contested Nordic models of work and employment. Volvo Uddevalla and welfare capitalism – IT and Telecom Companies in Kista Science City – Enriching Production. Volvo's Uddevalla plant as an alternative to lean production – Interactive media in Swedish organizations – Ledning för alla. Perspektivbrytningar i arbetsliv och företagsledning – Färg, fack och flexibelt arbete. Säfteles målare berättar – Technological Change and Co-Determination in Sweden – Rörelse över gränser. Teknisk förändring och facklig organisering – Forskning för förändring – Mellan alternativ produktion och industriell FoU – Brytningstid. Teknik, arbete och facklig kamp i grafiska branschen – Företagsstyrning och löntagarmakt – Varken offer eller herre – Utredning och förändring i förvaltningen – Computers dividing man and work – En ny företagsekonomi? – The Limits to Democratic Planning – En fråga om makt. Demokratisk planering och förändringsstrategier i organisationer och sambälle – En fråga om metod. Alternativt perspektiv på långsiktplanering och framtidsstudier.

För en utförligare förteckning se www.akesandberg.se/publications

© 2021 Åke Sandberg

Omslagsfoto: Kanaltorget, Säftele-Mårten 2019, Åke Sandberg

Porträttfoto: Susanne Kronholm

Bild vid Förord: Torsten Darfeldt "Den lilla staden med de stora industrierna" ¹

Vid övriga foton anges fotograf om känd. Foton på följande sidor är av författaren: 14, 15, 52, 94, 130, 133.

Inlaga och omslag: Åke Sandberg

Förlag: BoD – Books on Demand, Stockholm

Tryck: BoD – Books on Demand, Norderstedt, Tyskland

ISBN: 978-91-7969-229-2

Innehåll

FÖRORD 9

1. LÄGET I SÄFFLE 11

Samtal vid Säffle-Mårten 12

Industrier kommer och går 16

Arbetslösa, flyktingar, missnöje och SD 19

En lokal studie 21

Kapitlen 25

Litteratur 27

Kartor 28

2. KORT OM FORSKNINGEN 31

Socioekonomi och kultur 33

Väljare och partier 35

Politik – efterfrågan och utbud 36

Litteratur 38

3. SÄFFLE I OMVANDLING 39

Populism och radikal höger i bygden 40

1950-tal – Den moderna staden Säffle växer fram 49

Stadshus för ”ett samhälle på uppgång” 54

Politiken 57

Industristaden 62

Stadsbygget 82

Guldålder i flera utgåvor - Folkhemmet 90

Medierna, landsbygden och storstadsnormen 92
Säffle 2020 96
Litteratur 99

4. SÄFFLE I SIFFROR 105

Befolkningen 106
Socioekonomi och invandring 108
Allmänna val i Säffle 114
Litteratur 122

5. VAD SÄGER SÄFFLEBOR OCH POLITIKER? 125

Möten på stan och på Café 45:an 126
Politiker om Säffle 133
Eftertankar om missnöjet och politiken 167
Litteratur 171

6. FORSKNING OM RADIKAL HÖGER 173

Främlingsfientlighet och invandringsmotstånd 175
Den radikala högerens idéer 177
Radikala högerpartier 185
Vilka är väljarna? 190
Socioekonomisk och sociokulturell dimension 197
Tar vänster – högerdimensionen över? 202
Mer om förklaringar – Utbud och efterfrågan 206
Efterfrågan och svikna förväntningar 208
Etnisk konkurrens, invandring och socioekonomi 214
Ojämlig arbetsmarknad 217
Utbud av politik 222
Utbudet av högerradikal politik – partierna 225
Vem har lösningar på problemen? 227
Litteratur 230

7. FRAMÖVER 241

- Invandring som hot i Säffle? 241
- Nedlagda industrier och livet i staden 244
- Minskad befolkning och service 245
- Flyktingar, välfärd och integration i Säffle 247
- Rötter från 1930-talet i Säfflebygden 249
- Små samhällen i utkanten av kommunen 252
- Utbud: Partierna i Säffle 253
- Invandringsmotstånd i Säffle 257
- Ett vidare perspektiv 258
- Att fånga upp problem 271
- Möjlig politik framöver i Säffle 273
- Integrationen och civilsamhället 276
- Frågor framåt 277
- Litteratur 279
- TACK 283
- Böcker av Åke Sandberg och medförfattare 284
- Sammanfattning / Summary 285

SLUTNOTER 287

SÄFFLE

TO

FÖRORD

Hösten 2020 är höstmarknaden i uppväxtstaden Säffle inställd. Åren dessförinnan var det som vanligt Säffle-Mårten, alltid sista helgen i september. 2014 är jag i stan strax efter valet. Vid rondellen framför Stadshuset i stram funkisstil har de politiska partierna fattat posto och diskuterar politik med förbipasserande, som stannar för kålsoppa och ostmacka vid ett stånd, fika vid ett annat. Frågor ställs om jobb, välfärd, flyktingmottagande och integration.

Sverigedemokraterna har blivit starka i det gamla brukssamhället, en gång fullt av framtidstro och industriell växt. I riksdagsvalet 2018 fick Sverigedemokraterna nära en femtedel av rösterna i Säffle, en fjärdedel av yterområden. Bland de femtio av landets nära tre hundra kommuner där de har störst andel.

Hur ser politiska strömningar ut i en industristad där många fabriker lagts ner, butiker stängts? Volvo har lämnat staden, minus 400 jobb. Bille-rudkoncernens forskning och huvudkontor är borta, bruket är kvar, med en femtedel av arbetsstyrkan. Arbetslöshet och stort flyktingmottagande. Globaliseringens tryck är hårt.

Jag har talat med politiker och med bekanta på stan, läst lokaltidningen och minns min uppväxt i Säffle. Jag berättar om stadens ekonomiska och politiska historia liksom om kritiska händelser och om konkurrens i flera dimensioner mellan politiska partier. Läsaren får en mångsidig belysning av ett samhälle i omvandling.

Samhällsteorier om radikal höger, nationalism och invandring, om stad och land, om ojämlikhet, jobb och välfärd ger perspektiv och underlag för tolkning.

Boken är ett lokalt förankrat försök förstå det politiska landskapets förändring, genom Sverigedemokraternas framväxt, i Säffle och i landet. Ett bidrag till samhällsanalys och studier. Den generella forskningen får liv lokalt, det konkreta sätts in i ett bredare kunskapssammanhang. Den avslutande kunskapsöversikten ger en bred introduktion till forskningsfältet.

Migration, radikal höger och nationalism är inte mina tidigare forskningsområden. Jag har orienterat i ett nytt forskningsfält. Jag är osäker om jag gjort rätt bedömningar, ibland vet jag inte. Min egen forskning handlar snarare om arbetsmarknad, arbetsliv och organisation. Men även sådana aspekter vet jag har betydelse för att förstå läget i Säffle.

Tack till er jag fått intervjua i Säffle, politiker och bekanta och obekanta på stan, där ni samtyckt nämns ni vid namn i boken. Tack också till vänner och kollegor som läst och kommenterat manus i olika skeden. Flera tack kommer sist i boken. För brister som återstår är jag förstås själv ansvarig.

Stockholm i maj 2021

Åke Sandberg

1. LÄGET I SÄFFLE

I år fyller Säffle 70 år som stad. Ett arkitektoniskt uppmärksammat stads-
hus invigdes 1954, fabriker körde för full maskin, bostadsområden växte
fram och skolor byggdes. Efter ett par decennier inleds en kräftgång med
nedläggningar av fabriker och butiker, arbetslöshet, känslor av ”det var
bättre förr” bland invånarna. Missnöje växer, men efter hand också en ny
framtidstro, inte minst bland ledande politiker.

Säffle är värt en resa tyckte Hasse Alfredson i 88-öresrevyn för femtio
år sedan, när han svarade på Tage Danielssons fråga om vart han var på
väg: "Säffle, kan man få en kopp kaffe?" Så stod det länge i skyltfönstret
till Holgers anrika konditori vid Stortorget. Hasse Alfredson skrev också
om lövbrännare Bengtsson i Säffle, i En liten bok om att bränna löv, ris
och kvistar i ett hörn av trädgården – hans morbror var visst lantbrevbä-
rare i Långserud, västerut i kommunen.²

En annan författare, Esaias Tegner, föddes 1782 vid komministerbo-
stället Kyrkerud några kilometer söderut, nu med minnessten: ”Här stod
hans vagg, i Växjö hans grav, i sången hans minne.” Fler kända personer
än man kan tro har sina rötter i Säffle, som vår nutida nationalskald, Ulf
Lundell, och många fler.³

Här växte fotbollslegendaren Säffle-Gunnar Andersson upp. Via Åmål,
Göteborg, och Köpenhamn blev han under 1950-talet Olympique Mar-
seilles största målskytt genom tiderna. Nyligen hyllades Säffle-Gunnar på
Stade Velodrome, bild- och ljudspel, familjen på planen, ett barnbarn gjorde
ceremoniellt avsparken, femtio år efter Gunnars död i misär. Nu hedras
han med en Esplanade Gunnar Andersson vid stadion i Marseille.⁴

Samtal vid Säffle-Mårten

Gunnars bror Lennart brukade jag träffa sista helgen i september. Han var funktionär vid den årliga Säffle-Mårten. Hans klubb Säffle FF var en av arrangörerna av marknaden. Varje höst liksom på 1950- och 60-talen när jag växte upp kommer handlare och tivoli till stan. Upprinnelsen till denna bok är samtal, ofta vid Mårten – fast senast var det inställt, ”på grund av rådande omständigheter.”

Mårtensfredagen är Storgatan fylld av marknadsstånd och människor, barn och ballonger. Där finns det mesta från knivar och knivslipare till varm korv och donuts, och Vild-Hasse i flera upplagor säljer enrisrökta korvar av ren och älg och annat från fjällen. Självt mötte jag vid Mårten 2014 särskilt många bekanta för vår klass från Samrealskolan hade återträff

på restaurang Västra 7:an, traditionenlig kålsoppa med frikadeller till lunch. På kvällen är middag bokad på Hotell Royal. Hotellets konferenssal ligger i en träbyggnad intill. Den vitmålade före detta Metodistkyrkan har blivit ”Kapellet konferens”. Efter flyktningvågen med en topp hösten 2015 blev Kapellet en tid matsal för en asylförläggning med 400 platser. Den drevs av Bert Karlssons bolag Jokarjo i en del av hotellet från hösten 2015 och ett drygt år framåt.

Gamla vattentornet i Säffle. Foto: Sven-Erik Dahlström

Kapellet ligger vackert vid stadens märkesbyggnad, vattentornet från 1914, arkitekt Ivar Tengbom. Tornet byggt i tegel på Trätäljakullen, där enligt sägnen konung Olof Trätälja grundade sitt rike på 600-talet och sedan begravdes. Nedanför tornet på jättegrytornas väggar, slätslipade från inlandsisens tid, kung Gustav VI Adolfs förgyllda namnteckning, liksom nuvarande kungens. De härrör från deras respektive eriksgator med besök i Säffle 1953 och 1974.

Bottenvåningarna i vattentornet är nu ett kulturrum med konstutställningar.

Jag minns hur vi barn, före konstutställningarnas tid, en gång lyckades öppna den gamla dörren på bottenvåningen och på rangliga stegar klättra upp till toppen och ut på balkongen. Liggandes på mage såg vi staden vid Byälven och Säffle Kanal, Stadshuset var en byggarbetsplats. Rök från bruket uppströms, bogserbåtar drog pråmar förbi Bruceverksta'n, genom kanalen och slussades ut mot Väneren.

Under middagen på Royal pratar vi minnen, om vår Samrealskola som byggts om till bostäder. Och vi jämför det framåtblickande sena 50-tal när vi gick i realskolan med dagens ungdomsarbetslöshet, de nedlagda fabrikererna, de tomma affärslokalerna i centrum och den stora flyktingförläggningen på Vintergatan. Några Säfflebor vi möter under kvällen upplever sig som invånare i en stad som utvecklingen lämnat. Det delade Sverige, med växande avstånd mellan storstad och landsbygd. Några känner sorg över en bygd som kanske sett sina bästa dagar, andra ser ändå att viktig industri finns kvar i en småstad med ett aktivt kultur- och föreningsliv.

Vi vet att var femte vi mötte på Storgatan röstat på Sverigedemokraterna i riksdagsvalet ett par veckor tidigare. Framgångarna är egentligen inte förvånande säger någon, med tanke på läget i stan.

Säffle-Mårten

Säffle-Mårten är en stor begivenhet, sista helgen i september, varje år men inte 2021 av kända orsaker. På mårtensfredagen är många Säfflebor i förskingringen på besök, återser gamla vänner och bekanta. Marknad vid Knusesund eller Brobacken, som platsen då kallades, finns omnämnd redan 1547 i ett privilegiebrev.

Säffle-Mårten 2018. Östra Storgatan.

Stadens idrottsföreningar delar på ansvaret för marknaden och för tivolit. Marknadsstånden löper längs hela Västra Storgatan och Östra Storgatan. Tivolit var tidigare på Nytorget, nu på planen framför Medborgarhuset.

Jag minns Björkmans tivoli som barn. Mormor Anna och morfar August bodde alldeles vid Nytorget och vi kunde höra utroparna. Lotteriet "Magneten drar, magneten drar". Och Stig-Arne rusade sin motorcykel för att locka publik när han skulle köra på de "lodräta väggarna" i cylindern. Nytorget skulle bli stadens nya centrum. Morfar och bagare Jansson byggde likadana hus – men det blev också de enda.

Vild-Hasse säljer renkorv. Foto: Sven-Erik Dahlström.

Kvarnbacken ner mot älven och med de för Sjöfjärden centrum typiska röda tegelhusen. Vild-Hasse skymtar till höger, Stadshuset i fonden.

Fyra år senare, vid Märten 2018 strax efter valet, var jag på kusinträff och det blev som vanligt middag på Royal. Men först lunch med min bror i före detta Västra sjuans lokaler. Den svenska husmanskosten hade nu ersatts av restaurang Damas mellanösternmeny, falafel och kebab. Senare övertogs lokalen av restaurang Roz och åter till köttbullar, lasagne och välkänd husmanskost. Sen 2020 finns där Byn restaurang med syriskt-svenskt kök, kycklingkebab, shawarma tillagad från grunden, och till kaffet både kladdkaka och baklava – integration kanske. Nya affärer med sortiment av och för nyanlända har öppnats.

Industrier kommer och går

Säffle är en industristad av rang som mött problem. Brukssamhället växte vid handelsplatsen där Byälven smalnar av till en strid ström, några kilometer innan den löper ut i Vänern. Billeruds pappersbruk invigdes 1884 och kompletterades knappa fyrtio år senare med ett pappersbruk.

Runt bruket växte industristaden, med bostäder i Annelund och Rolfserud, och med maskin- och reglerteknisk industri. Efter hand företag och produkter i andra branscher såsom Seffle-motorn, String-Seffle Möbelfabrik, Electrolux Constructor, Volvo Bussar. Bostäder, skolor, brandstation byggdes.

Ett samhälle med brukets tydliga skiljelinjer där samhällsklasser levde åtskilda, direktörerna, läkarna och kanske lärarna för sig, arbetarna och hantverkarna i ett annat område. Många arbetare i Annelund och Rolfserud nära bruket – bruket låg vid Annelund, med gångväg över järnvägsbron från Rolfserud. Arbetare med stark lokal förankring ofta sedan generationer, direktörerna och ingenjörerna som kom inflyttandes från Göteborg eller Stockholm och ofta flyttade vidare efter några år, i kraft av sin utbildning. Så länge Billerudkoncernens huvudkontor och forskningsinstitut fanns kvar hände det inte sällan att Säffleungdomar som utbildat sig

kanske vid Chalmers eller Handels i Göteborg återvände för jobb i hemstaden.

Många direktörer bodde vid Sifhällaparken och Tuvan på östra sidan. Jag hade sommarjobb och klippte gräs på direktörsfamiljernas villatomter. Det händer att jag promenerar förbi och minns limousinerna med uniformsklädda chaufförer som körde direktörerna till koncernens huvudkontor, HK kallat.

Ett folkhem – med sina klyftor – tog form med socialdemokratisk dominans från slutet av 1930-talet, i god samverkan mellan arbetarrörelse, andra partier och bruksledning. Att ”Snacka med Harry” – barnhemsbarnet som blev kommunalråd – var den lokala formen av samråd i Harpsundsanda.⁵ Från skiftet 1960-tal till 1970-tal och framöver råder borgerligt styre med ett starkt Centerparti. Stort flyktingmottagande omkring 2015 och Sverigedemokraterna växer.

Bakgrunden. Liksom många bruksorter hade Säffle med början under 1970-talet drabbats av globaliseringens negativa sida, arbetslöshet och ett centrum i bakvatten. De nämnda industrierna – Seffle-motorn, String-Seffle Möbelfabrik, Electrolux Constructor, Volvo Bussar – tillhör de nu nedlagda. Men lokalt ägda Somas Instrument består i vad som var ett kluster av företag med produkter för processindustrin; några mindre företag har tillkommit där. Moelven Byggmodul AB växer. Billeruds pappersbruk fortsätter om än koncernen med huvudkontor och forskning lämnat staden efter finansmannen Anders Walls uppköp, styckning och försäljning. Vid 2020-talets inledning börjar bruksorten återhämta sig.

Annelund

Annelunds folkskola. Efter försäljningen kunde Nordgrens så småningom bygga ett hus i korsningen Sifhällagatan och Näsvägen med ett gårdshus för skomakeriet. Flytten från Lunden till Näsvägen gick 1 oktober 1927. Det gick bra för August, och han levde snålt, det var 15-wattslampor i flera rum på Näsvägen.⁶

Anna och August har berättat att när de köpte torpet saknades i kontraktet ett namn på den avstyckade marken. Sedan de funderat föreslog de namnet Annelund, efter mormor Anna, och kvarteret Lunden där de bodde. Så blev det. Säffle-Tidningen skrev om historien den 26 mars 1952

På Kungsgatan 15 huserade flera andra verksamheter, som tvätt och strykning, och Finbageriet som fram till mitten av 1950-talet drevs av Elsa Rätt – jag minns hennes goda pariserbröd. Huset var granne till Stadshotellet vars brandgavel syns på vykortet. Den gaveln räddade Kungsgatan 15 vid hotellbranden år 1977. På vykortet, som August i juli 1912 sände till frk Elin Balder i Bäckefors, syns han själv i fönstret till sin verkstad.⁷

Kungsgatan 15, "Lunden" med August Nordgrens Skomakeri. 1912 (Vykort).

Arbetslösa, flyktingar, missnöje och SD

Jag vågar mig på en rundmålning på fri hand av läget i Säffle. Min skiss visar en stad som kämpar med tuffa sociala och ekonomiska villkor. Industrinedläggningar, arbetslöshet, hög medelålder, ohälsa, omfattande socialbidrag, låg utbildningsnivå. Missnöje med situationen och med statlig politik som gynnar storstäder. Men också en vilja att vända utvecklingen. Nya, mindre företag har startats inom reglerteknik och förhoppningar finns kring en stor laxodling som projekteras. Säffle är fortsatt i omvandling.

Med färre jobb har följt gradvis minskad befolkning, som ger svårigheter behålla affärer och samhällsservice. Det märks i stadens centrum som sett bättre dagar, även om nedgången också orsakas av Internethandel och köpcentra utanför centrum. Förväntningar på en ljusare framtid har

gäckats. Det var bättre förr, säger många. Och nu är det vi som får ta emot flyktingarna.

Det statliga etableringsstödet för flyktingar ger inkomster men när det upphör efter två år blir det en ytterligare belastning på en redan ansträngd kommunal ekonomi. Integration i arbete och liv i en ort med stor arbetslöshet är en tuff uppgift, senast skärpt genom radikala neddragningar av Arbetsförmedlingens resurser. Politikerna kämpar gemensamt för att få lokaliseringar till staden.

När nu flyktingar är väl synliga i stadsbilden kan det gradvis växande missnöjet med strukturomvandling och nedgång sedan femtio år omvandlas till motstånd mot de senaste årens invandring. Sverigedemokraterna bjuder ut en enkel politik som påstås lösa problemen och missnöjet blir en politisk kraft. I kommunalvalet 2014 hade SD omkring tjugo procent av rösterna, mer i utkanterna än i centrum. Till dessa teman kommer vi att återvända i flera sammanhang.

Att i stället framhålla årtionden av globalisering och industriell omvandling som de grundläggande orsakerna till nedgång och klyftor är en svårare pedagogisk uppgift, som andra partier står inför, och lösningen är inte enkel. Politiken är mer svårfångad och svårkommunicerad: Industripolitik, konkurrenskraft, forskning, utbildning. Liksom politik för jämlikhet som kunde mota klyftorna i omvandlingens spår. Ojämligheten i Sverige ökar mest inom OECD.

Det är inte bara den radikala högern i Sverigedemokraternas skepnad som har fokus på invandring som orsak till problem i Sverige. Chefen för näringslivets tankesmedja Timbro, Benjamin Dousa, instämmer på twitter: ”Ojämligheten i Sverige är i princip helt driven av hög asyl- och anhöriginvandring i kombination med totalt misslyckad integration.” Ett annat institut till höger, Ratio, driver i radikalt nyliberal anda en annan tes, om ”rättvis ojämlikhet” formad, säger man, av skillnader i kompetens och entreprenörskap; betydelsen av arv och förmögenhet negligeras.⁸ Vi kommer senare att möta nobelpristagaren Joseph Stiglitz tankar om ”Ojämlighetens pris.”

Globaliseringen i vår tid gynnar många, inte minst välbeställda och välutbildade i storstäder, samtidigt som den missgynnar många av dem som bor och arbetar på landsbygd och i bruksorter.

När den aktuella flyktingsituationen blivit historia, kommer frågor om jobbutveckling, välfärd och samhällsservice i orter som Säffle att kvarstå och kräva politiska svar.

En lokal studie

Denna bok skildrar läget och förändringar ekonomiskt, socialt och politiskt i en liten stad, en bruksort mitt i landsbygd, där globaliseringens långsiktiga effekter slår mot jobben och där nyligen under ett par år många flyktingar anlände. Det politiska landskapet ritas om, radikala, nationalkonservativa högerpartier växer fram i riket, och i Säffle. Fokus i boken är de lokala erfarenheterna belysta mot bakgrund av forskning om populism och radikal höger.

Värdet av lokala studier är stort, inte bara lokalt utan även för bred kunskap om samhällsförändring. Det finns exempel på ambitiösa upplägg där flera metoder kombineras, som den kanadensiske forskaren John Veuglers och hans studier av radikal höger i Sydfrankrike.⁹ Intervjuer, sekundärmaterial (som lokala tidningar och lokal forskning) och fältobservationer använde jag mig av, särskilt de två första; andra som enkäter och genomgång av organisationers arkiv har inte rymts. En slutsats är att platsen betyder mycket, men också historien; Säffles moderna historia är temat för ett kapitel.

Lokala studier kan motiveras bland annat därför att de kan göra det möjligt att isolera särskilda omständigheter som ger framgång eller bakslag för radikalhögern. Det kan vara en politisk skandal, eller en bruten *cordon sanitaire* (isolering av radikalhögern) genom samarbete med ett etablerat

parti, som i Sverige hösten 2019 mellan M och SD i bland annat Sölvesborg och 2021 snart nog på nationell nivå, då även med KD. I Säffle finns knappast ett sådant samarbete med SD.

Lokala kritiska händelser liksom kulturella ramar har stor betydelse. Till de förra kan i Säffles fall räknas nedläggningar av industri liksom av akutsjukhuset som knäckte socialdemokratin i staden, för lång tid och ända fram till idag. Nedläggningar har inneburit en destabilisering av partisystemet och gett en grogrund för missnöje som SD senare skördat. Även Sjukvårdspartiet kan ha fångat upp missnöjda och kanske något fördröjt SD:s genombrott. Till de kulturella ramarna kan även höra en tradition och historiska linjer av nazism i södra Värmland som forskare urskilt.¹⁰

Det finns en rad skäl att undersöka Säffles omvandling industriellt och politiskt. Veugelers summerar att ”dagens hypoteser om stöd för den radikala högern bland dem som kallas globaliseringens förlorare, nu verkar mogen för lokal forskning som väljer ut kritiska, intressanta fall.” Jag kan inte påstå jag från början valt Säffle av dessa skäl, men studien kan ha något att bidra med här. Globalisering och industridöd har farit hårt fram med Säffle och med andra liknande bruksorter.

Säffle är på det sättet ett typfall. Sverigedemokraterna är starka, kommunen tillhör den knappa femtedel som har starkast SD, så de särskilda förutsättningarna för sådan styrka kan få en belysning. SD är starka, men inte unikt starka varför studien har något att säga många andra samhällen. Sjukhusnedläggningen är en erfarenhet som delas med en del andra mindre orter. Kommunreformen 1971 som lade samman tätort med kringliggande landsbygd och gjorde bruket och den lilla staden till en storkommun och i hög grad en landsbygdskommun likaså.

Liksom Veugelers framhåller den holländske statsvetaren Cas Mudde, som även han forskar om den populistiska radikala högern, vikten av breda lokala studier av historia, medier, opinionsbildning och partiaktiviteter.¹¹

I mina egna efterforskningar har jag haft stor glädje av den lokala pressen och av lokala historieskrivares arbeten inom politik, stadsbyggnad och industriell omvandling. Jag har inte minst intervjuat bekanta och obekanta

på stan samt ett tiotal politiker. Alla längre intervjuer har jag spelat in och skrivit ut, vid en del kortare samtal har jag gjort anteckningar.

Den gamla bruks- och arbetarstaden styrs idag av en borgerlig koalition med Centerpartiet som ledande, och med Moderaterna och Sjukvårdspartiet som största partners. Arbetarrörelsen har försvagats, mer i Säffle än i andra liknande orter. I dag är Socialdemokraterna ändå största oppositionsparti i fullmäktige, tätt följda av Sverigedemokraterna.

Företrädare för de nämnda partierna har jag intervjuat, liksom en tidigare ledamot för Vänsterpartiet, flykting från Ecuador. Vänsterpartiet har 2020 bara en ledamot i fullmäktige liksom Liberalerna och Kristdemokraterna. De senare har inte intervjuats och inte heller Miljöpartiet som sedan senaste valet saknar plats i fullmäktige. Sverigedemokraternas växande styrka lokalt förändrar det politiska landskapet, och de får träda fram i tre intervjuer. Det centerpartistiska kommunalrådet i en lång intervju. På stan har jag vid olika tillfällen samtalat med nyanlända och mer etablerade invandrare, och det har givit en nyttig bakgrundskunskap, men deras erfarenheter redovisas bara genom ett par exempel i denna bok. Fokus är snarare följderna av årtiondens globalisering och senare flyktingmottagande i bruksorten, på infödda Säfflebor och politiker, på politiken.

Sedd som lokalhistoria kompletterar denna bok en rad andra Säfflestudier om stadsbyggnad, industriell omvandling, kultur, sjukvård, idrott, personligheter. Flera av dem har varit till glädje som källor till denna bok.

Vart är den en gång unga, optimistiska industristaden på väg? Vad händer vid Byälven med det lilla blomstrande folkhemmet i rött tegel? Bokens sju kapitel är ett lokalt förankrat försök att undersöka och förstå stadens förändring genom att anlägga olika perspektiv från forskningen och med hjälp av flera metoder. Kapitlen belyser var för sig olika aspekter av staden och dess omvandling. I avslutningskapitlet finns sammanknytningar och utblickar.

Jag har sökt mig fram utifrån vad jag vet om min uppväxtstad, undran inför det aktuella politiska landskapet, läsning och intervjuer. Min egen

forskning om arbete, organisation, arbetsmarknad och demokrati i arbet-livet har påverkat och givit utgångspunkter för studien. Där har tankar om samband mellan välfärd, jämlikhet och konkurrenskraft varit centrala, liksom betydelsen av god arbetsmiljö och kvalifikationer för kvalitet i verksamheter. Det senare aktuellt nu i pandemitider där det blivit uppenbart hur brister i arbetsmiljö, organisation, utbildning och resurser i äldreomsorgen haft katastrofala konsekvenser för våra gamla och för kvaliteten i omsorgen. Sådana samband belyses intressant i en aktuell rapport från SNS – däremot granskas inte privatiseringar på det sätt som skedde i en SNS-rapport för tio år sedan ”Konkurrensens konsekvenser.”¹²

”The high road” med höga kvalifikationer och bra löner som driver strukturomvandling, kompletterat med arbetsmarknadsutbildning har varit ett tema i forskning om arbete och ekonomi, och i Rehn-Meidners ”svenska modell”. Att lyfta alla och inte lämna några efter. Polanyis historiska analyser av 1930-talets Europa med långt driven marknadsliberalism som ger klyftor följda av missnöje och högerextrema politiska strömningar har också påverkat, liksom hans tankar om social inbäddning av marknadsmekanismerna.¹³

Denna studie har begränsat omfång och ambitionsnivå, men har inspirerats av en sociologisk klassiker om ett lokalsamhälle, *De arbetslösa i Marienthal*, av Marie Jahoda med flera. Boken kom ut 1933 efter djupstudier med flera metoder, av en österrikisk by. Lokalsamhället var drabbat av långvarig arbetslöshet, som ledde till elände och resignation, inte till sociala reformer. Arbete ger inte bara försörjning, utan också struktur i vardagen, självkänsla, sociala kontakter, erkännande och integration i samhället. Arbetets dolda betydelse i människors liv blir tydligt först när det försvunnit.¹⁴ Långt senare skriver Marie Jahoda: ”Det slutliga beviset kom Hitler med. Hans framgångar efter inmarschen [1938] särskilt bland de österrikiska arbetarna, kan till stor del förklaras med att han ordnade arbete åt en befolkning som var utmattad och demoraliserad av arbetslöshet.”¹⁵

Två grundläggande problemställningar styr framställningen i denna bok om en bygd som har det tufft sen länge, där många jobb flyttat ut, många flyktingar med låg utbildning på sistone flyttat in.

För det första Säckles omvandling från 1950-talets unga växande industristad full av tillförsikt, följd av decenniernas ekonomiska och sociala tillbakagång, med missnöje som följd.

För det andra det politiska landskapets förändring från det socialdemokratiska brukssamhället, till en borgerligt styrd storkommun och nu med ett starkt sverigedemokratiskt parti.

De två frågeställningarna hänger i hög grad samman. Klarar en avindustrialiserad bygd att ta emot ett stort antal flyktingar? Vi ska se vad som händer i Säckle.

Kapitlen

Samtalen vid Mårten i Säckle, veckorna efter valet 2014, ledde fram till fortsatta samtal och undersökningar av omvandlingar i staden de senaste åren och återblickar till min uppväxt på 1950- och 1960-talen. Glimtar från 1930-talet ger en bakgrund.

Det jag funnit följer i fem kapitel som var för sig belyser ett tema, en särskild aspekt eller dimension av arbete, liv och politik i staden. De ska sammantagna ge en allsidig bild. Här i inledningskapitlet introduceras staden och boken för läsaren, som så fritt kan botanisera bland kapitlen. I ett avslutande kapitel summeringar och bredare utblickar.¹⁶

I kapitel 2 en mycket kort introduktion till tidigare forskning om samhällsförändring, invandring och politik, några grundbegrepp och några resultat. Det ger en bakgrund och ingångar till de följande tre empiriska kapitlen om Säckles omvandling.

Först, i kapitel 3, en bred tillbakablick, en historik över Säftebygdens väg, från jordbruksland och handelsplats vid Strömmen i Byälven, till en livaktig, mångsidig industristad som sedan flera decennier sett en lång rad nedläggningar av fabriker och butiker och idag funderar över sin framtid. Det påföljande kapitel 4 skildrar i siffror dagens Säfte, socialt och politiskt, befolkning, jobb, invandring.

I kapitel 5 kommer Säftebor till tals om hur de ser på staden och dess framtid, folk på stan och ett tiotal politiker. Kapitlets uppläggning, där Säftebor med egna ord får utveckla sin syn på staden, problem och möjligheter, inspirerades av Marit Kaplas metod när hon skrev om byn Osebol i Klarälvsdalen.

Kapitel 6 ger en bred kunskapsöversikt och där återfinns begrepp och teorier som ger en fördjupad insikt om den radikala högerns idéer. Dessutom presenteras empiriska resultat från tidigare forskning om jobb, välfärd, främlingsfientlighet och partiernas politik, inte alltid samstämmiga, men sammantagna ger de en nyanserad bild som bakgrund till det vi sett lokalt i Säfte. Den här boken är inte ett försök att pröva vilken teori som bäst förklarar det som händer i Säfte, utan låter flera ansatser komplettera varandra i en resonerande beskrivning, snarare än att syfta till förklaring. Kunskapsöversikten är bredare än de frågor som direkt behandlas i studien av Säfte, så den blir en bred framställning om den radikala högern, med Säfte som exempel i bakgrunden.

Det finns ett samspel så att de aspekter som tas upp i kapitel 6 delvis påverkats av lärdomar från Säfte, och å andra sidan har kunskapsöversikten påverkat de frågor som ställs och belyses i Säfte-kapitlen. Men kapitlen om Säfte tar upp företeelser som inte alltid belyses i forskningen och vice versa.

Utifrån det vi funnit i Säfte och i forskningen finns i kapitel 7 vidare tankar och blickar framåt. Kapitel 7 knyter ihop trådar från Säfte med begrepp och resultat från forskningen, men tillåter sig också en del vidare bedömningar och förslag till sätt att se och förändra.

Sammantaget får vi genom en mosaik av beskrivningar och tolkningar en bild av läget i Säffle, av bruksortens omvandling ekonomiskt och socialt och inte minst ett bidrag till förståelsen av politiken, de borgerliga partiernas dominans, socialdemokratins relativa svaghet och Sverigedemokraternas växande styrka. Genom Säffle får vi skärvor till förståelse av Sverige i omvandling, av jobben, välfärden, politiken och invandringens betydelse.

Litteratur

Efter varje kapitel i boken finns en förteckning över litteratur som använts i det kapitlet. Löpande i texten notsiffror som hänvisar till ett underlag jag där använt mig av. Notförteckningen finns samlad som slutnoter sist i boken. Noterna pekar till litteraturlistan efter respektive kapitel. I en del noter finns kommentarer och utvecklingar. Där jag citerar ur publikationer på engelska har jag översatt dem till svenska, utan att ange det särskilt. Direkt efter detta kapitel, till utsocknes tjänst, en karta över Säffle centrum (med dess industrier) och en över omgivningarna, Värmlandsnäs och andra delar av kommunen.¹⁷

Bergman, P. 2014. En klassiker som fyllt 80 år. I: Jahoda m.fl. 2014.

Elmbrant, Björn. 2015. *Innan mörkret faller*. Stockholm: Atlas.

Erlingsson, G.O. 2017. Svenskens sviktande kärlek till kommunnivån. I *Larmar och gör sig till*. U. Nadersson m.fl. (red.). Göteborgs universitet: SOM-institutet.

Hartman, L. m.fl. 2011. *Konkurrensens konsekvenser: vad händer med svensk välfärd*. Stockholm: SNS förlag.

Jahoda, M., P.F. Lazarsfeld & H. Zeisel 2014 [1933]. *De arbetslösa i Marienthal*. Lund: Arkiv.

Kadhammar, P. 2014, Ingen jag möter är förvånad över SD:s framgångar. *Aftonbladets serie "På min hemmaplan"*.

<http://story.aftonbladet.se/minhemmaplan/#section-7>

Liedman, S.-E. 2020. Åsikten får aldrig vara viktigare än insikten. *Dagens Nyheter* 2 november 2020.

- Linton, Magnus. 2019. *Text & stil. Om konsten att berätta med vetenskap*. Stockholm: Natur & kultur.
- Löw, H. 2015. *Nazismen i Sverige 2000 – 2014*. Stockholm: Ordfront.
- Nilsson, A. & Ö. Nyström. 2018. *Högerpopulismen och jämlikheten – en essä*. Stockholm: LO.
- Polanyi, K. 2012 [1944]. *Den stora omdaning*. Lund: Arkiv.
- Ratioakademien, Nils Karlsson m.fl. (2020) *Rättvis ojämlikhet i det öppna samhället*. Stockholm: Ratio.
- Sandberg, Å. m.fl. 1992. *Technological Change and Co-determination in Sweden*. Philadelphia: Temple University Press.
- Westerberg, M. & Nordin, M. 2021. *Äldreomsorgens ständiga förändringar – om organisation, arbetsmiljö och ledarskap*. Stockholm: SNS.
- Veugelers, J. 2012. After Colonialism. Local politics and the far-right in a city of southern France. I *Mapping the Extreme right in Contemporary Europe*. A. Mammone, E. Godin & B. Jenkins. (red.). London: Routledge.
- Veugelers, J. 2018. *Studying Local Context to Fathom Far Right Success*. Draft.
- Åkerblom, C. 2003. Berömt folk från Säffle. *Värmländsk kultur*, nr 5, 2003.

Kartor

Följande två sidor.

Kartor över Säffle centrum och norra delen av kommunen.